

Luka Bogdanić

**Bauk tijela
i duh revolucije.
Tragom promišljanja
Luciana Parinetta
o tjelesnosti**

“Kada budete načinili da dvoje postane jedno, te da je unutrašnje kao vanjsko, a vanjsko kao unutrašnje, visoko kao nisko i kada budete načinili od muškog i ženskog samo jednu stvar, tako da muško nije muško a žensko nije žensko... tada ćete ući u kraljevstvo.”

— *Kopstko apokrifno evanđelje po Tomi*

Uvod

Ovaj rad polazi od uvjerenja kojeg bi se, parafrazirajući Nietzschea, moglo izraziti tezom samo *ono što je neaktualno (što nije u modi) jest interesantno*. U analizi koja slijedi, pažljiv čitač, osjetljiv na duh vremena, odmah će primijetiti da neaktualnosti ima više od jedne: od pojma revolucije i materije sve do Feuerbacha i Luciana Parinetta. S druge strane, teško će moći negirati da navedeni pojmovi kao i njemački filozof, barem u jednome povijesnom periodu nisu bili aktualni, ali teško da će znati naći neke detaljnije informacije o Lucianu Parinettu⁰¹. Naime, radi se o suvremenom talijanskom misliocu, akademskom radniku na polju filozofije, koji je završio svoju karijeru početkom XXI. stoljeća kao redovni profesor moralne filozofije na Milanskom Univerzitetu “La Statale”. Sve to još ne opravdava činjenicu zašto bi Parinetto mogao biti zanimljiv. Osim profesure na Sveučilištu u Milanu, Parinetto je još u mladosti bio jedan od aktivista i strastvenih pera časopisa “Utopia” koji je izlazio od 1971. do 1974. te pronositelj najradikalnijih teza šezdesetosmaške kulture s područja psihologije, seksualnosti i filozofije. Urednik lista bio je Mario Spinella⁰², jedna od ključnih figura talijanske komunističke partije za kulturnu politiku. Kao kuriozitet može se dodati da je jedan od članova redakcije bio i Rudi Supek te da je talijanski časopis imao bliske odnose s časopisom *Praxis*.⁰³ S gašenjem “Utopie” 1974. godine većina članova redakcije osniva poznati časopis “Il piccolo Hans”, čiji je podnaslov “časopis

01 Luciano Parinetto rođen je u Chiari 1934., a umro u Milanu 2001. gdje je bio redovni profesor moralne filozofije; osim što je autor preko 15 knjiga, preveo je na talijanski brojne njemačke filozofe kao i latinske klasike.

02 Mario Spinella rođen je u Vareseu 1918., a umro u Milano 1994. Završio je Scuola Normale di Pisa, potom je bio lektor talijanskog jezika u Heidelbergu, a tokom rata partizan. Poslje rata bio je tajnik Palmira Togliattija, direktor partijske škole u Frattocchiana i urednik mnogih partijskih časopisa.

03 Poblje v. Bogdanić 2015, str. 25.

za materijalističku analizu”, jer je časopis izvorno bio koncipiran kao mjesto ukrštavanja marksizma i psihoanalize.

Parinetto je započeo svoju karijeru bruseći svoju misao na stranicama “Utopie” te je upravo u tome listu većim dijelom zacrtao osnovnu liniju kojom će se razvijati njegova misao. Sam Parinetto nije bio naročito prihvaćen od akademske zajednice s obzirom na heterodoksnost tezâ koje je zastupao. Iako se formirao na Milanskom sveučilištu, gdje su djelovali Enzo Paci i Remo Cantoni, koji se osobito posvetio filozofskoj antropologiji (obojica su bili učenici Antonia Banfija), ne može se karakterizirati kao nastavljâč nijednog od navedenih filozofa. Najkraće se Parinettova misao može opisati kao heterodokсни marksizam s posebnim interesom za tematike koje se upisuju unutar filozofske antropologije pojmljene u najširem smislu. Krenuvši od tematike otuđenja, u duhu ‘šezdesetosme’, bavio se problematikom seksualnosti i problematikom tijela da bi već u svojim člancima u časopisu “Utopia” otvorio teme koje će razrađivati desetljećima, povijesno-filozofske osnove heretičkih pokreta te proganjanja vještica, što je usko povezano s proganjanjem sodomije i homoseksualnosti. Naime, za Parinetta vještice nisu samo žene, dapače, dokazao je kroz analizu bogate povijesne građe, prije svega sudskih akata inkvizicijskih procesa, da su “bili procesuirani muškarci, ali i životinje” [Poidimani 2006, str. 66; usp. i Parinetto 1991].

Utoliko pojam *vještica* je po Parinettu pluralističko ime i uskogrudno je promišljanje kad se govori o proganjanju vještica misleći samo na žene. Ne samo da je to uobičajen *cliché*, već *cliché* koji se upisuje u strategije normalizacije različitosti od strane kapitala [usp. Poidimani 2006]. Naime, upravo je proganjanje vještica i istjerivanje vruga po Parinetu bio jedan od prvih *instrumenata operandi* normalizacije i psihološkog pritiska u cilju uspostavljanja društvenog poretka u kojem se kapital može oplodivati. Povijest tih proganjanja iščitavala se kao materijalni i ideološko-filozofski dokument koji svjedoči o nosiocima društvene alternative u odnosu na dominantni povijesni razvoj mehanizama vlasti i moći svojstvenih kapitalizmu. Filozofsko-povijesna istraživanja o vješticama, različitim herezama i alkemiji, smatraju se njegovim najvećim doprinosom kojim je uvelike upućivao na problematiku marginaliziranih manjinskih grupa kako u povijesti tako i u suvremenom svijetu.

Iako je potpuno evidentno da je anticipirao *queer* teoriju u Italiji, paradoksalno, puno poznatiji društveni aktivist za homoseksualna prava je Mario Mieli, koji ne samo da je bio student filozofije u Mi-

lanu, već je upravo njegovo djelo *Elementi di critica omosessuale* (1977)⁰⁴ u mnogim svojim osnovnim postavkama dužnik Parinettovih teza i analiza⁰⁵. Parinettova misao razvija se osobito sedamdesetih godina na radikalno drugačijim osnovama (dapače čak i u polemici) u odnosu na Althusserove, pa i na stavove Foucaulta⁰⁶, usprkos bliskosti njihovih područja zanimanja. Emancipacijski uzlet 1968., u kojem se isprepliću socijalno-ekonomske instancije s problematikom ljudske svakodnevne egzistencije, počevši upravo od pitanja raspolaganja vlastitim tijelom, pa utoliko i vlastitom seksualnošću, upisan je u osnovne samog promišljanja Luciana Parinetta. Utoliko nije čudno da su neki u njemu vidjeli, osobito u njegovoj knjizi *Tijelo i revolucija* u Marxa (1977), koja je nastala iz članaka objavljivanih u “Utopiji”, jednog od najtipičnijih i kreativnijih izraza radikalne ljevičarsko-marksističke kulture ranih sedamdesetih. U krajnjoj sintezi može se reći da njegovo djelo nastaje na ispreplitanju Marxove i Freudove misli, osobito u svjetlu interpretacija Freuda koje daje W. Reich. U Parinetta je utoliko prisutan pokušaj povezivanja Feudova pojama libida i Marxova pojma djelatnosti, odnosno *Tätigkeit* [v. Franchi 2006].

Kao zadnju anticipaciju može se dodati da njegove analize karakterizira eruditski filološko-historijski pristup s naglaskom na humanizmu. Dovoljno je elemenata da se zaključi kako autor o kojemu je riječ ne samo da nije u sinkroniji s dominantnim ideologijama i znanstvenim pristupima danas, već da se radi o autoru koji namjerno, iščitavajući pore historije i misli onih koji nisu bili sinkronizirani s vremenom u kojem su živjeli, pokušava razviti svojevrsnu historiju drugosti i drugačijih, ali i teoriju radikalne opće društvene emancipacije.

O naslovu

Naslov ovog članka mogao bi se protumačiti: što je više ideja i filozofija na temu bauk tijela, to je manje duha revolucije. Tu ne bi bilo

- 04 Riječ je o doradenom diplomskom radu iz filozofije koji je Mieli obranio na Sveučilišnu u Milano i koje je potom izdao poznati izdavač Einaudi, dok Parinetto nikada nije imao takvu čast.
- 05 To je i teza G. A. Franchija; vidi njegov intervju povodom reizdanja Parinettovog djela *Corpo e rivoluzione in Marx* 2016, <http://femminismoistrada.altervista.org/l-parinetto/>
- 06 Na temu eksplicitnih Parinettovih kritika M. Foucaulta v. između ostalog: L. Parinetto, *Transe et dépense*, u: *La rivolta del diavolo. Luthero, Müntzer e la rivolta dei contadini in Germania e altri saggi*, Rusconi, Santarcangelo di Romagna, 1999, str. 155 i dalje.

nikakvih kontradikcija kada *bauk* ne bi bio uvriježeni sinonim za avet-duh, dakle označuje duh izvučen iz tijela (pa tako u uvriježenom prijevodu *Manifesta komunističke partije* nalazimo *bauk* kao prijevod njemačke riječi *Gespenst*⁰⁷). Sama riječ *bauk* označava, prema hrvatskom rječniku Iveković-Broz, izmišljeno živo strašilo (lat. *terrificulum*)⁰⁸ Dakle, biće koje ne postoji i koje se izražava kroz retoričku figuru oksimorona [usp. Iveković-Broz 1901, sub voce *bauk*]. Ako imamo na umu da su i tijelo i revolucija konkretne materijalne pojave, postavlja se pitanje, možemo li govoriti o duhu revolucije, odnosno preciznije: što se misli pod duhom revolucije?

Evidentno je da je tu u pitanju jedno specifično poimanje materije, odnosno njene potencijalnosti. Već u Aristotela nalazimo da materija nije samo protežnost, nego i potencija (mogućnost). Pri tome, po Aristotelu potencija nije samo puka mogućnost bivstvovanja, već i djelatna i aktivna mogućnost neke stvari da postoji. Dakle, suprotno onom što možemo naći u nekim filozofskim rječnicima, materija nije po Aristotelu samo pasivni princip već, kako piše Abbagnano u rječniku filozofije: “nije grubi materijal, nego efektivna sposobnost proizvodnje” [v. Abbagnano, sub voce *materia*]. Ta efektivna sposobnost materije za proizvodnje, da “intervenira kao načelo razvoja u procesima proizvodnje i nastajanja” (ibidem), po meni, jedna je od okosnica misli Luciana Parinetta.

Konkretno, materija, o kojoj je riječ u Parinetta, prije svega je materija ljudske tjelesnosti. Otud, u temama koje se ovdje razmatraju, Parinetto ne govori o bauku tijela, već o utopiji tijela. On pod utopijom tijela misli na oslobođenje seksualnosti, oslobođenje strasti, oslobođenje tijela te smatra da su svi oni jedno te isto s baukom ili “utopijom proleterske revolucije i s komunizmom” [Parinetto 1973a, str. 11]. Utopija je tu pojmljena na tragu Blocha i pozitivan je pojam koji se suprotstavlja utopijskom.

Obzirom da Parinetto razvija svoju misao na tragu Marxa, on zapravo govori o poimanju materije u samoga Marxa. Dakle materija o kojoj govori Marx po Parinettu, čija misao se i u ovom aspektu razvija

07 Prema nekim etimološkim rječnicima *Gespenst* dolazi od *spannen* (staronjemački *spanan*) što znači privlačnost, tenzija, utoliko i značenje same riječi, priviđenje pa i vražja fantazmagorija ili utvara koja mami [usp. F. Kluge, 1967, sub voce *Gespenst*]

08 *Bauk* izgleda dolazi od *bak*, *bauk*, tepajući naziv za dječje zube koji tek izniču [usp. Iveković-Broz 1901, sub voce *bauk* i *bak*].

na tragu Blocha, “ne može se reducirati na kvantitativni aspekt kako je poimaju prirodne znanosti” [Parinetto 1976, str. 42]. Poimanje materije “koje ima Marx, bliže je interpretaciji materije koju daje jedan renesansni Francis Bacon, za kojeg se ona ‘osmjehuje u poetsko-čulnom stanju cijelog čovjeka’, nego njenoj redukciji ‘na mehaničko kretanje i matematiku’ koju je izvršio Hobbes” [ibidem]. U svrhu dokazivanja svoje teze Parinetto se između ostalog poziva na pasus iz *Svete porodiце* (1845), u kojem Marx govori o Baconovom materijalizmu: “Među svojstvima koja su materiji urođena, prvo i najizvršnije kretanje, ne samo kao mehaničko i matematičko kretanje, nego više još kao nagon, životni duh, naprezanje, kao muka materije — da upotrebimo izraz Jakova Bemea” [Marx–Engels 1845/1964, str. 158]. Čitajući taj pasus ne smijemo zaboraviti da je Marx dopisao nakon njega kako — poslije Bacona — u svom neposrednom daljnjem razvoju “materijalizam postaje jednostran” [ibidem]. Dakle, slagali se ili ne s Parinettom, evidentno je da Marx pozitivno ocjenjuje Baconov materijalizam obzirom da su se u njemu zametnule, iako “na naivan način, klice svestranog razvoja” [ibidem str. 157].

O Feuerbachu i Marxu

U daljnjem dijelu teksta prije svega bit će analizirani članak pod naslovom “Tijelo i revolucija u Marxa” (1973), knjiga *Ni bog ni kapital* (1976) te zaključni elementi iz članka “Utopija vraga. Egalitarizam i transseksualnost” (1973), obzirom da se radi o programskim radovima u kojima su zacrtane neke od osnovnih brazda u koje se upisuje Parinettovo promišljanje.

Kada govorimo o tijelu, tjelesnosti i religiji (o kojoj će također biti riječi) u Marxa, ne možemo nego pomisliti na Feuerbacha, odnosno na njegov utjecaj na Marxa. Parinetto je pak posvetio dobar dio svoje knjige *Ni bog ni kapital* da dokaže kako većina uvriježenih teza o utjecaju Feuerbacha, pa i Hessa na Marxa, ne stoje. Iako se s tim teško složiti, osobito ako se čita Cornu [usp. Cornu, sv. II, 1950/1960] te ima na umu odnos Hess–Marx, ne može se poreći da Parinetto virtuosno dokazuje svoje postavke. Prema našem autoru, Marxova promišljanja o novcu, kao i korištenje pojma “generičko biće”, bitno se razlikuju od značenja koja imaju u dva spomenuta mislioca. Na primjer, Parinetto vrši vrlo spretnu povijesno-filološku analizu Marxovih ranih spisa, ali njezin je smisao upravo suprotan od Althusserove kritike ranih radova [usp. Althusser 1965/2005]. Dapače, ta analiza je rušenje Althusserovih teza u korijenu, dijelom prisutnih već u Plehanova, o

Marxovom mladenačkom “feuerbachovskom šegrtovanju”. Kako podsjećajući Parinetto (pozivajući se na Cantimorija), izvor te legende nalazi se osim, ali i samo djelomice, u Engelsovom djelu *Ludwig Feuerbach i kraj klasične njemačke filozofije* (1888.) i u djelima Mehringa [usp. Mehring 1919/1958, osobito drugo poglavlje], te je postala općim mjestom Marxove biografije [usp. Parinetto 1976, str. 11].

Čak i onaj najevidentniji utjecaj Feuerbacha na Marxa koji se tiče primarnosti tjelesnosti i osjetilnosti, Parinetto stavlja pod znak pitanja. Dok Feuerbach prije svega koristi pojam *Empfindung* (osjet, percepcija), u Marxovom djelu u prvi plan dolazi pojam *Sinnlichkeit* (osjetilnost, senzualnost, pa i seksualnost). Izraz *Empfindung*, po Parinettu, upućuje na objekt, a ne na *Gegenstand* — predmet [usp. Parinetto 1976, str. 38]. Međutim, bitan dio Parinettove argumentacije nije leksičko-filološke već konceptualne naravi.

Po Parinettu, oba pojma (od kojih drugi ima korijene u Schilleru) u Marxovim *Rukopisima* iz 1844. služe za “simfonijsko slavljenje” ljudskih osjetâ na jednoj “specifičnoj novoj gnoseološkoj osnovi od Feuerbachove” [Parinetto 1976, str. 38]. Naime, kod Marxa je riječ i o teorijskim osjetima, kao što pokazuje sljedeći citat iz *Rukopisa*: “Osjetilnost... mora biti baza svake nauke. Ona je *zbijska* nauka samo ako polazi od osjetilnosti u dvostrukom obliku, kako *osjetilne* svijesti, tako i *osjetilne* potrebe — dakle samo ako nauka polazi od prirode. Da ‘čovjek’ postane predmet *osjetilne* svijesti i da potreba ‘čovjeka kao čovjeka’ postane potreba, za to je cjelokupna historija — historija priprema, historija razvitka. Sama historija je *zbijski* dio *historije prirode*, postajanje prirode čovjekom. Prirodna nauka će kasnije isto tako podrediti sebi nauku o čovjeku, kao što će nauka o čovjeku podrediti sebi prirodnu nauku: to će biti *jedna* nauka” [Marx 1844/1976, str. 284; usp. i Parinetto 1976, str. 39]. O “teorijskim osjetima” o kojima se čita u *Rukopisima*, po Parinettu nema ni riječi u Feuerbacha [Parinetto 1976, str. 39]. Dapače, s Marxovim poimanjem osjetilnosti čovjek ne pada “kao što želi određena apologetika kršćanstva, na životinjski nivo, već pronalazi u njima ostvareno čovječanstvo” [ibidem]. Dakle, pojam osjetilnosti pa i materijalnosti, koji pomišlja Marx, po Parinettu je bitno različit od Feuerbachovog. Odnosno, kao što možemo pročitati u manje kontroverznog i poznatijeg autora, Henria Lefèbvrea, koji piše: “Feuerbachov humanizam je utemeljen na mitu: mitu čiste prirode. Priroda i predmet čine mu su *dati od vječnosti* u misterioznoj harmoniji s čovjekom, harmoniji koju razumije samo filozof. Objekt je postavljen kao predmet intuicije, a ne kao proizvod društvene ak-

tivnosti ili prakse. Priroda je za Feuerbacha djevičanska šuma dok, za Marxa, “priroda za nas ne postoji osim unutar praktičnog ljudskog iskustva” [Lefèbvre, 1939; usp. i Parinetto 1976, str. p.49].

Na tragu Marxa

Vratimo se tijelu i revoluciji te interpretaciji tih dvaju pojmova i njihovog odnosa u Marxovom djelu prema Parinetu. U članku *Tijelo i revolucija* Parinetto putem citata iz *Kritike Hegelove filozofije državnog prava* (1844) prikazuje kako Marx kroz kritiku nasljedne monarhije te, još i više, institucije majorata izvodi razliku između “neposrednog proizvoda fizičke vrste i proizvoda vrste koja je sebe svjesna”, pri čemu “samo ovaj posljednji jest stvarno čovjek; dok kralj neposredno (i životinjski) proizvodi kralja, kao što se reproducira crv” [Parinetto 1973a, str 3]. Stoga, tajna “plemstva je zoologija” dok se u majoratu “zemljišni posjed antropomorfizira” [Marx 1843/1979, str. 85].

Ono što Parinetto želi naglasiti analizom *Kritike Hegelove filozofije državnog prava* jest upravo da je Marx kritičar poimanja prirode kao puke datosti. Tu se može postaviti pitanje, kako je na tragu takvih teza, koje se možda i čine evidentnima, trebalo shvatiti sljedeće Marxove retke iz istog djela (djela koje je već Della Volpe smatrao prvim Marxovim marksističkim radom) i što u njima može biti produktivno za tezu o istovjetnosti utopije tijela i proleterske revolucije: “zbiljski ekstremi ne mogu se međusobno posredovati baš zato što su zbiljski ekstremi (...) Oni nemaju međusobno ničeg zajedničkog: niti jedan drugog traže niti jedan drugog dopunjavaju” [ibidem str. 70]. Muški i ženski spol naravno nisu zbiljski ekstremi, odnosno, kako Marx piše: “muški i ženski spol se također privlače i tek putem sjedinjavanja njihovih ekstremnih razlika postaje čovjek (...) isto tako ženski i muški spol su oba rod, suština, ljudska suština” [ibidem str. 71]. Oni su “suprotne odredbe jedne suštine: razlika suštine na najvišem stupnju razvitka. Oni su diferencirana suština” [ibidem].

Parinetto prvo ističe kako je iz ovih citata jasno koliko su tjelesnost i seksualnost važne kod Marxa, kao i kod mladog Hegela. Naime, treba reći da po Parinetu tjelesnost ima važno mjesto i u mladog Hegela. Pozivajući se na interpretaciju koju kroz prijevod naslova Hegelovog mladenačkog fragmenta o ljubavi daje Enrico De Negri [De Negri 1949, str. 18], prema kojoj u tome tekstu treba tražiti rodno mjesto *Aufhebunga* u Hegelovoj misli, i to u liku sina kao posredovanja i prevladavanja roditeljske pozicije u procesu daljnjeg razvoja, naš ekstravagantni mislilac dodaje: “Zbilja seksualnosti oslobađa-egzorcira

mistifikacije Logike” [Parinetto 1973a, str. 4]. Odnosno, Marx putem vrednovanja tijela (materijalizma) koristi Hegela protiv Hegelovih vlastitih mistifikacija.

Međutim tu se postavlja sljedeće pitanje: znači li to da je za Marxa odnos prokreacije jedini prirodni odnos muškarca i žene? Podsjetimo da je Althusser u jednom relativno malo poznatom tekstu o Feuerbachu (zapravo predavanjima o Feuerbachu), označio teze koje upućuju na to da je jedini autentični odnos muškarca i žene onaj prokreativni (tj. proizvodnje ljudi), kao ostatke još nemarksističkih feuerbachovskih natruha u misli mladog Marxa (iako one dopiru i do zrelog Engelsa u *Porijeklu porodice*). Stoga ih je Althusser podvrgnuo najžustrijoj materijalističkoj i marksističkoj kritici [usp. Althusser 1967/2003, str. 83]. Naime, na takvim tezama se bazira Feuerbachova teorija intersubjektivnosti koja je zasnovana na seksualnosti. Utoliko je seksualni odnos empirijsko-materijalna egzistencija “beskonačne biti roda u empirijskoj konačnosti” [Althusser 1967/2003, str. 83]. Po Feuerbachu, ako ne postoji *ti* nema ni *ja*; stoga je distinkcija/relacija između *ja* i *ti* osnova svake osobnosti i svake spoznaje, koja se ostvaruje u razlici muškarac i žene [usp. Feuerbach 1844/1956; usp. i Althusser 1967/2003, str. 83]. Po Althusseru, sve takve postavke i njene izvedenice svedive su na tezu da se “zbiljsko stanje ljudske biti, otuđenja ili razotuđenja čovjeka, može vrednovati prema aktualnom stanju odnosa muškarac/žena, odnosno stupnju *otučenja*, potčinjavanja i izrabljivanja, dakle *oslobođenja žene*” [Althusser 1967/2003, str. 84]. Utoliko bi položaj žene bio “savršena slika stanja ljudske biti” [ibidem]. Takav zaključak po njemu pretpostavlja da je “sva bit ljudske vrste i ljudskog društva sadržana u identitetu esencije/egzistencije odnosa muškarac/žena” [ibidem]. To je po Althusseru evidentno “nemarksistička teza, odnosno anarhično humanističko sitnoburžoaska” [ibidem]. Za Althussera, “oslobođenje žene nije apsolutni uvjet niti simptom oslobođenja čovjeka: naravno, to ne znači da položaj žene nije objektivno tragičan i realan problem. Ali taj problem ne može biti reguliran posljedicama jednadžbe: stanje žena = odnosi muškaraca prema ženi = aktualno stanje ljudske biti” [ibidem].

Parinetto analizira iste tekstove kao Althusser, osobito *Filozofsko-ekonomske rukopise* (1844) i *Njemačku ideologiju* (1845), odnosno promišlja iste teze u Marxovom djelu, ali nudi sasvim drugačije poimanje navedenih postavki i sasvim drugačija rješenja. Osnovni razlog jest što, po njemu, iako su neke Marxove teze u ranim radovima izgovorene Feuerbachovim jezikom, Marx, kada ih piše, nije više na stanovištu

mita o nepromjenjivoj prirodi. Odnosno, kao što je već bilo rečeno, po Parinetu, mladi Marx nije bio Feuebachov sljedbenik, on je samo promišljao sličnim jezikom (svojstvenim istom kulturnom krugu) u istom povijesnom periodu iste društvene probleme. Parinetto osobito inzistira (i tu se poziva na Cantimorija) kako Marx nije preuzeo od Feuerbacha “tematiku inverzije subjekt-predikat” [Parinetto 1976, str. 13], jer ista je već prisutna u Marxovoj disertaciji koju je obranio u 3. mjesecu 1841. na Jenskom sveučilištu, dok je Feuerbachova knjiga *Bit kršćanstva* izašla tek u 11. mjesecu u Leipzigu [ibidem]. Stoga, po Parinetu, poimanje religioznog otuđenja kakvo nalazimo i u najranijim Marxovim djelima “može ovisiti o utjecaju koji je na Marxa izvršio Strauss... ali nikako Feuerbach” [Parinetto 1976, str. 14]. S druge strane, po Parinetu, ako se već želi tražiti utjecaj Feuerbacha na Marxa, on se ne nalazi u kritici Hegela niti u ukazivanju na problematiku religioznog otuđenja, već prije “u strastvenoj tvrdnji da čovjekovoj ljudskosti pripada *tjelesnost*, želje, potrebe, osjeti, strasti”, što je već Schiller označavao pojmom *Sinnlichkeit* [Parinetto 1976, str. 35]. Pri tome treba imati na umu, kao što je već rečeno, da su po Parinetu osjetilnost, putenost i materijalnost, kako ih promišlja Marx, bitno različiti od načina na koji ih poima Feuerbach.

Za Parinetta, Marx, koji je bio “najveći kritičar ideologije prirodnosti *privatnog vlasništva*”, naravno da nije mogao “prihvaćati ideologiju, (...) prirodne represivnosti (dakle i moralnosti) seksualnih odnosa kako se oni jednostrano predstavljaju u *idejama* vladajuće klase jedne specifično-povijesne kulture” [Parinetto 1973a, str. 4]. Marx je već tada bio iščitao Rousseaua i Spinozu, dakle “dva najdublja kritičara *ideološke* redukcije *totaliteta* prirode na prirodnost, kako je tendenciozno poima jedna hegemonna društvena klasa (konkretno buržoazija), te je vrlo dobro znao da sve što se zbiva u prirodi jest prirodno” [Parinetto, 1973a, str. 4]. Parinetto naglašava da Marxova teza “da su muški spol i ženski oboje jedan *rod*, jedna *bit*... može služiti oslobođenju od one *ideologije* koja još uvijek vlada, koja fiksirajući spolove u dvije potpuno *suprotne uloge*, pretvara njihovu rigidnu masku, proizašlu iz određene povijesno kulturne uvjetovanosti, u prirodnu činjenicu, utemeljujući istovremeno netoleranciju, represiju, gonjenje i ostracizam protiv onoga koji se ne prilagođava toj maski te je zato devijantan i protuprirodan” [ibidem].

Dakle, Parinetto ne čita Marxove teze kao glorifikaciju fiksirane suprotnosti (s)polova, već upravo suprotno. Možemo reći da on čita Marxa dijalektički, a ne strukturalistički. Suprotno Althusseru, moglo

bi se reći da po Parinettu nije “sva bit ljudske vrste i ljudskog društva sadržana u identitetu esencije/egzistencije odnosa muškarac/žena”, već je sva bit ljudske vrste i ljudskog društva sadržana u identitetu nefiksiranosti čovjeka kao takvog koji razvija svoju esenciju unutar nedefiniranosti te esencije, čija granica nije drugi (s)pol već drugi “zbijski ekstrem”: neljudskost ili biti neljudski rod. Pripadanje čovječanstvu, dakle, postaje zadatak, dok je ta pripadnost za Feuerbacha bila činjenica. Konkretno, po Parinettu, Marxovog zbijski ljudskog čovjeka karakterizira svestranost ili mnogostrukost koja nije daleka od polimorfizma koji su po Freudu i Marcuseu ukorijenjeni u životinji-čovjeku [usp. Parinetto 1973a, str. 6].

Parinetto kritizira uvriježenu distinkciju prirodno i neprirodno te dovodi u pitanje “postojanje samo dvaju apsolutiziranih rodova — muškog i ženskog — te samo jednu seksualnost kao legitimnu za dva roda” [Poidimani 2006, str. 67]. U tom kontekstu treba reći da je ukazivao kako žene u kapitalističkom društvu uspijevaju, ako prihvate podjelu uloga, odnosno nametnutu masku, istovremeno naglašavajući da su u Marxa individualnost, seksualnost i strast direktno povezane s tematikom revolucije. Odnosno njegovim riječima “seksualni odnos muškarac-žena, koji s jedne strane nije drugačiji od animalnog odnosa (...) s druge strane, utoliko što je svjesno prepoznavanje dijalektike *Gattungswesen*-priroda i istovremeno dijalektike *individuum-zajednica*, jest dakle bitno ljudski odnos” [Parinetto 1973a, str. 5].

Kao što je već spomenuto, pojam čovjeka kao rodnog bića (*Gattungswesen*) s kojim se susrećemo u Marxa, po Parinettu nema nikakve veze s Feuerbachovim. Naime, već u *Prilogu Židovskom pitanju* “rad... i revolucionarna perspektiva su prije svega originalni sadržaji koji ponajviše razlikuju” Marxov “od istoimenoga Feuerbachova pojma” [Parinetto 1976, str. 29]. Pogotovo u *Rukopisima* ta kategorija nema baš više ništa zajedničko s biti (esencijom), već s “ne-još-biti, utopijskim pojmom-projektom usmjerenim na revoluciju” (ibidem). Dakle, ljudska bit je *Gattungswesen* (rodna bit), tu pojmljena kao projekt u nadolaženju, stvaranju. Utoliko je bit čovjeka to da je rodno-društveno-biće, mišljena kao potencijalnost koja još nije, te se njen utopijski sadržaj manifestira samo na margini društva; stoga je ona zbijska suprotnost sadašnje ne-ljudskosti čovjeka. Sukladno tijelo, kako ga promišlja Parinetto, upravo je u suprotnosti s Descartesovom idejom forme upisane u prostor, ono je centar energije “odnos utoliko erotski i semantički, jer biti u odnosu znači željeti, označavati, komunicirati, davati i primati smisao” [Franchi 2015]. Ono je sposobnost “poliva-

lentnog mnogostrukog odnosa bez cilja, koji nije odnos sam po sebi, jer je ljudska subjektivnost plod prepoznavanja i sposobnosti prepoznavanja drugog [ibidem].

Kako piše Parinetto, zasnovanost intersubjektivnosti u drugome, koju je već u Hegelovoj *Fenomenologiji duha* idealistički karakterizirala samosvijest, u Marxovom tekstu dobiva novo odgovarajuće utemeljenje u *Begierde* — u ljudskoj seksualnoj potrebi, u tenziji prema drugome koju je već (iako u sasvim drugoj perspektivi) Platon označavao u dijalektici kao nedostatak erosa što čini da je Marxov čovjek, individuum koji iz temelja strastven [v. Parinetto 1973a, str. 5]. Potreba, strast i odnos s drugim tu su pojmljeni kao pokretači dijalektike. Požuda (putenost) i potreba, koje su već prisutne u Hegela, bivaju u Marxa naglašeni te dobivaju svoje materijalističko utemeljenje. Eros je utoliko za mladog Marxa (koji je po Parinetu nekršćanski materijalist), oruđe pobijanja hegelijanske i mladohegelijaske ideologije.

Seksualnost i oslobođenje ili o korisnosti beskorisnog

Naravno, spolnu potrebu Parinetto ne poima reproduktivno. U tom slučaju čovjek se ne bi “ni po čemu razlikovao od životinje”, dok Marx upravo u *Rukopisima* “naglašava otuđenje proletarijata i u *animalnoj degradaciji* njegove seksualne reproduktivne aktivnosti, svedene od industrijalca na igru tržišta. Dapače, Marx, prihvaćajući mišljenje Pecqueura⁰⁹ kako je *otruđenje za nadnicu* samo ‘prostitucija klase bez vlasništva u svim oblicima’, ukazuje na jedan od najtipičijih aspekata seksualne degradacije, kao paradigmu čitavog radnog otuđenja te dolazi do tvrdnje da je ‘prostitucija samo jedan *poseban* izraz *opće* prostitucije radnika” [Parinetto 1973a, str. 6]¹⁰. Parinetto svoj stav da “seksualno oslobođenje i revolucija za Marxa ne mogu biti odvojeni” [ibidem, str. 6] još potkrepljuje sljedećim pasusima iz *Ekonomsko-filozofskih rukopisa*: “Najamnina je samo toliko koliko je potrebno (radniku) da egzistira ne kao čovjek, već kao radnik, da time ne razmnožava čovječanstvo, nego robovsku klasu radnika” [Marx 1844/1975, str. 200], odnosno “samo u svojim životinjskim funkcijama, u jelu, u piću i rađanju, najviše još u stanu i nakitu, itd., a svojim ljudskim funkcijama osjeća se samo kao životinja. Životinjsko postaje ljudsko,

09 Radi se o Constantinu Pecqueuru (1801–1887), francuskom ekonomistu i socijalističkom teoretičaru iz XIX. stoljeća.

10 Citati koje koristi Parinetto su iz Marxovih *Ekonomsko-filozofskih rukopisa*.

a ljudsko postaje životinjsko. Jelo, piće i rađanje itd. jesu, doduše, također prave ljudske funkcije. Međutim, u apstrakciji, koja ih dijeli od ostalog kruga ljudske djelatnosti i koja ih čini posljednjim i jedinim ciljevima, one su životinjske” [ibidem, str. 249]. Znači, kako proizlazi iz navedenih citata, reproduktivna i mehanička prirodnost dogma je kapitalizma, a ne skriveni sadržaj Marxove kritike kapitalizma u njegovim ranim spisima.

Stoga je po Parinetu “lažni revolucionar onaj koji stavlja na stranu seksualnu problematiku i problematiku erosa” [Parinetto 1973a, str. 6], kao da se radi o sekundarnim pitanjima ili čak nepostojećim za pitanje planiranja i ostvarenje proleterske revolucije [ibidem]. Takav revolucionar ne računa na čovjeka, već na apstraktnoga radnika te uzima kao autentičnoga samo *podijeljenog* čovjeka. Upravo suprotno, po Parinetu, “seksualni, odnos treba stvarno biti postavljen kao jedan od osnovnih ljudskih odnosa i kao takav treba biti uzet u obzir od onoga tko želi planirati revolucionarnu promjenu svijeta i izgradnju totalnoga čovjeka” [Parinetto 1973a, str. 6]. Pritom Parinetto upozorava da treba uzeti u obzir svaki seksualni odnos u kojem čovjek može uživati. Ali, prema našem ekstravagantnom autoru, obzirom da je “radnik životinja reprodukcije viška vrijednosti” [Parinetto 1973a, str. 6], to što danas više *konzumira* i u sferi seksualne konzumacije, ne znači da je slobodniji. Tako zaključivati znači zaboravljati da radnik ima tu fiktivnu slobodu samo zato da bi “podmazao kapitalistički mehanizam i istovremeno oslabio u toj seksualno otuđenoj *konzumaciji* vlastitu proletersku samosvijest” [ibidem].

Dakle, različite seksualne prakse unutar građanskih sloboda ne otvaraju nužno put oslobođenju čovjeka. Odnosno, kako piše Parinetto (možemo reći programatski 1973. godine, budući da se ta teza proteže kroz čitavo njegovo djelo), “čovjek, njegova tjelesnost, njegove želje, njegova seksualnost, njegovi osjećaji, njegove strasti, njegova uživanja su roba. Da to više ne budu, potrebno je da postanu *nepotrebni* (....) u društvu opće prostitucije, odnosno univerzalnoga odnosa *korisnoga* i *korisnosti*, korist tijela je pretvorena u robu, ne samo u evidentnom slučaju radne snage, u oplođujuću djelatnost otuđenoga proleterskog rada (...) već i u manje evidentnom, ali suštinskom slučaju, u kojem su eros i seksualnost proizvodnog radnika osakaćeni (...) i svedeni na puku spolnu reproduktivnost, usmjerenu na reprodukciju (...) novih radnika proizvođača kapitala unutra začaranog kruga, koji od života, porodice, od tjelesnosti i smrti proizvođača ne čini ništa više nego osnovu za preživljavanje i povećanje kapitala” [Parinetto 1973b, str.

26]. Dakle, po Parinetu “reproduktivna spolnost treba biti razotučena” [ibidem] i to putem ukidanja takozvane normalnosti, odnosno “njenim istovredovanjem sa svim skrivenim i poniženim manifestacijama tjelesnosti” [ibidem]. Drugim riječima, na “planu onoga što se živi (...) revolucija je dakle prihvaćanje transgresije, dapače, dijalektičko izokretanje transgresije od toga da je proizvod (...) otuđenog društva u oruđe ukidanja takvog društva” [ibidem, str. 27]. Kao što piše *explicitis verbis* u tekstu posvećenom utopiji vruga i vještica (temi kojom će se poslije baviti godinama), “homoseksualnost (...) *ples vještica* i prije svega transseksualnost, imaju zadatak da unište u samom životu one spolne uloge koje su suštinski korisne reprodukciji kapitala i ideološki su blagoslovljene od Edipa” [ibidem]. Pri tome, “ples vještica” se ne smije dogoditi sa prešutnim odobravanjem uznapređovaloga kapitalizma, jer tada postaje “nov opijum za narod, možda pod sugestivnim licem (uostalom već predloženim od buržuja Malthusa) kontrole mase rođenja” [ibidem str. 27]. Utoliko, *homoseksualna*¹¹ borba kao i ona *feministička*, kao i borba *ateizma* u odnosu na boga, ako ne žele biti pozicija negacije kapitalizma, koji ih je stvorio kroz *marginalizaciju*, ako ne žele biti potvrda već određenih društvenih i spolnih uloga putem njihove negacije, potvrda na kojoj bi se iste uloge mogle zasnivati, njihova borba se treba predstavljati kao uvođenje *transseksualnosti*, tj. totalno drugoga kako po pitanju društveno priznate normalnosti tako i po pitanju svoje dijalektičke opozicije. Utoliko, “*feminizam* i *homoseksualnost* stvarno su *revolucionarni* [samo] kada imaju za *télos* transseksualnost” [ibidem str. 27]¹².

Iz rečenog trebalo bi biti jasno zašto je Parinetto utrošio mnogo vremena dokazujući kako vještice i njihove zabave i rituali — sabati — nisu drugo doli pokušaj sjedinjenja *ti* i *ja* protiv kapitala, koji dijeli čovjeka

- 11 Treba reći da pojam homoseksualnost može imati i negativno značenje u Parinetta, naime u određenom smislu (naravno, negativnom) čitavo kapitalističko društvo je homoseksualno, jer je podređeno i sve podređuje muškarcu čija je pak seksualnost sama podređena i služi kapitalističkoj oplodnji kapitala.
- 12 Treba naglasiti da pojam transseksualnosti, koji upotrebljava Parinetto, nema nikakve veze s njezinim današnjim uvriježenim poimanjem, već nas upućuje na pan- ili poli-spolnost, odnosno jednostavnije, na ideju slobodne seksualnosti, koja je već uostalom upisana, iako samo parcijalno, kako u djelu Freuda tako i u W. Reicha. Naime, kod obojice se može primijetiti edipovska autocenzura (kao što je pisao Parinetto) iako priznaju, a Freud dapače otkriva, polimorfnost seksualnosti.

i čovječanstvo i fiksira tu podvojenost u đavolskoj prirodnosti. Radi se o prirodnosti koju je jadni *đavo* siromaha, vještica, homoseksualaca, Roma i drugih marginalnih skupina u sabatskim večerima, u praskozorje prvobitne akumulacije, pokušavao zaboraviti samo na tren te se tako oduprijeti jednom zaista perverznom historijskom razvoju. Naime, u večerima sabata, u transu koji na tim zabavama nastaje, "tijelo biva izmaknuto akulturaciji, koja želi njime raspolagati u svrhu vlastitog 'civiliziranja', društvu (u ovom slučaju kapitala) koje *jednostrano* manipulira *svestranim* impulsima tijela, da bi ih usmjerilo prema načelu računice i zgrtanja odnosno prema proizvodnji" [Parinetto 1999, str. 153]. Proganjanje vještica je stoga metoda eliminacije svijeta magije i ljudske slobode koja počiva na tijelu.

Evo, dakle, enigme bauka tjelesnosti ili tijela, utopije *totalnoga drugog* čiji su nosioci, danas kao i jučer, svi oni koji su zbiljsko *drugo* u odnosu društveni poredak stvoren u svrhu oplodnje kapitala, odnosno Romi, vještice, vragovi, nacionalne manjine i još uvijek, iako u sve manjoj mjeri, homoseksualci. Socijalna ontologija *drugosti* može se promišljati samo ako se misle sve ove društvene figure koje kako u svojoj povijesnosti tako i svojoj svakodnevnoj društveno-političkoj materijalnoj (dakle i tjelesnoj) prevratničkoj snazi, otvaraju prostor za izgradnju drugačijeg i drugog svijeta te za negaciju postojećega. ■

Bibliografija

- Abbagnano, N. (1996), *Dizionario di filosofia*, TEA-UTET, Torino.
- Althusser, L. (2005), *Pour Marx* (1965), Editions La Découverte, Paris.
- Althusser, L. (2003), “Su Feuerbach” (1967), *Mimesis*, Milano [izvorno: “Sur Feuerbach”, u: Althusser L., *Essais philosophiques et politiques*, sv. 2, Stock-IMEC, Paris, str. 169–253].
- Bogdanić, L. (2015), “Čemu praxis? O historijskom porijeklu i mjestu Praxisa”, u: *Aspekti praxisa. Refleksije uz 50. obljetnicu*, ur. B. Mikulić i M. Žitko, FF Press, Zagreb, 2015, str. 24–45.
- Cornu, A. (1960), *Karl Marx i Friedrich Engels: njihov život i njihovo djelo*. Svezak II: *Od demokratskog liberalizma do komunizma* (1950), Naprijed, Zagreb.
- Feuerbach, L. (1956), *Bit kršćanstva* [dio] (1841), u: Feuerbach, L., *Izbor iz djela*, Matica hrvatska, Zagreb 1956, str. 49–79.
- Franchi, G. A. (2015), *Razgovor s Paolom Zaretti povodom prezantacija knjige L. Parinetta Corpo e rivoluzione in Marx; prijepis razgovora na blogu: femminismo di strada, 24.IX 2015*, citirano prema: <http://femminismoinstrada.altervista.org/1-parinetto/>
- Engels, F. (1973), *Ludwig Feuerbach i kraj nemačke klasične filozofije* (1888), Naprijed, Zagreb.
- De Negri, E. (1949), *I principî di Hegel. Frammenti giovanili — Scritti del periodo jenense*, prefazione alla *Fenomenologia*, La Nuova Italia Editrice, Firenze.
- Iveković, F.–I. Broz (1901), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb.
- Lefèbvre, H. (1939), *Le matérialisme dialectique*, Alcan Paris.
- Kluge, F. (1967), *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Verlag Walter de Gruyter, Berlin.
- Marx, K., Engels F. (1964), *Sveta porodica. Kritika kritičke kritike protiv Bruna Bauera i drugova* (1845), Kultura, Beograd.
- Marx, K. (1976), “Filozofsko–ekonomski rukopisi” (1844), u: Marx, K., Engels F. (1976), *Rani Radovi*, Naprijed, Zagreb, str. 189–336.
- Marx, K. (1979), “Kritika Hegelove filozofije državnog prava” (1843), u: Marx, K., Engels F., *Glavni radovi*, Stvarnost, Zagreb, 1979, str. 1–102.
- Mehring, F. (1958), *Karl Marks: istorija njegovog života* (1919) Kultura, Beograd.
- Poidimani, N. (2006), *Diversità dei diversi* (2006) citirano prema: <http://www.nicolettapoidimani.it/wp-content/uploads/2013/06/2006-attiP.-Poidimani.pdf>.
- Parinetto, L. (1973a), “Corpo e rivoluzione in Marx”, u: *Utopia. Diario mensile di problemi di cultura*, gennaio 1973, str. 3–12.
- Parinetto, L. (1973b), “L’utopia del diavolo. Egalitarismo e transessualità”, u: *Utopia. Diario mensile di problemi di cultura*, dicembre 1973, str.19–27.

- Parinetto, L. (1976), *Né dio né capitale. Marx, marxismo, religione*, Mozzi Contemporanea edizioni coop., Milano.
- Parinetto, L. (1977), *Corpo e rivoluzione in Marx*, edizioni coop., Milano, 1977.
- Parinetto, L. (1999), "Transe e dépense", u: Parinetto, L., *La rivolta del diavolo. Lutero, Müntzer e la rivolta dei contadini in Germania e altri saggi*, Rusconi, Santarcangelo di Romagna, 1999, str. 143–168. ◀